

UDK: 93/94(55)«XX»

Salimaxon MADYAROVA,
O'zbekiston Milliy universiteti dotsenti, t.f.n
E-mail: madyarova-75@mail.ru

T.f.d A Xolikulov taqrizi asosida

TURKISTON DAVLAT UNIVERSITETI TARIX-FILOLOGIYA FAKULTETI FAOLIYATIGA DOIR

Аннотация

Maqolada Turkiston Xalq dorilfununi nomi bilan vujudga kelgan O'rta Osiyodagi dastabki oliy ta'lim muassasasi - Turkiston Xalq dorilfununining Turkiston davlat universitetiga aylantirilgandan so'ng, uning tarkibida 1920-1923 yillarda faoliyat olib borgan Tarix-filologiya fakulteti tarixi bilan bog'liq masalalar xususida so'z yuritiladi. Mavzuga tegishli arxiv hujjatlari va davriy matbuot materiallari tahlili asosida mazkur fakultetning hozirgi Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti Tarix fakultetining vujudga kelishining asoslaridan biri bo'lganligi, O'zbekiston tarix fanining kelgusi rivojiga qo'shgan xissasi ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: Xalq Maorifi nozirligi, Turkiston davlat universiteti, Tarix-filologiya fakulteti, professor-o'qituvchilar, talabalar, tarixiy bilimlar.

К ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ИСТОРИКО-ФИЛОЛОГИЧЕСКОГО ФАКУЛЬТЕТА ТУРКЕСТАНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы, связанные с историей Историко-филологического факультета при Туркестанском государственном университете, существовавшего в 1920-1923 гг., после преобразования первого высшего учебного заведения в Средней Азии – Туркестанского народного университета. На основе анализа архивных документов и материалов периодической печати по данной теме показано, что данный факультет явился одним из основ создания нынешнего Исторического факультета Национального университета Узбекистана имени Мирзо Улугбека, а также его вклад в будущее развитие исторической науки в Узбекистана.

Ключевые слова: Комиссариат Народного Просвещения, Туркестанский государственный университет, Историко-филологический факультет, профессора-преподаватели, студенты, исторические знания.

TO THE ACTIVITIES OF THE HISTORICAL AND PHILOLOGICAL FACULTY OF TURKESTAN STATE UNIVERSITY

Annotation

The article examines issues related to the activities of the Faculty of History and Philology, created at the Turkestan People's University (since 1920, the Turkestan State University) - the first higher education institution in Central Asia. Based on the analysis of archival documents and periodicals on this topic, it is shown that this faculty was one of the foundations for the creation of the current Faculty of History of the National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek, as well as its contribution to the future development of historical science in Uzbekistan.

Key words: Ministry of Public Education, Turkestan State University, Faculty of History and Philology, professors, teachers, students, historical knowledge.

Kirish. Sovet hukumati o'rnatilganidan so'ng tarix faniga rahbarlik qiluvchi partiyaviy muassasa va strukturalar o'zgardi, o'lkada oliy ta'limning yangi tizimi vujudga keltirildi, arxiv va muzey ishlari, Rossiya Fanlar akademiyasi qaytadan tashkil etildi, "eski tarix maktabi vakillari"ga munosabat o'zgardi, tarixni o'rganish bilan shug'ullanuvchi ilmiy va o'quv muassasalarining yangi sovetcha tizimi yaratildi. Mazkur jarayonlar Turkiston ilmiy muhitiga ham ta'sir etmay qolmadi.

XX asrning 20-yillarda Turkistonda murakkab ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy jarayonlar borayotgan bir davrda davlat tarmog'iga tegishli ilmiy-tadqiqot muassasalari vujudga keltirila boshladi. Ana shunday muassasalardan biri O'rta Osiyodagi birinchi oliy ta'lim muassasasi sifatida 1918 yilda o'z faoliyatini boshlagan Turkiston xalq dorulfununi 1920 yilning 7 sentabrida RSFSR XNK dekreti asosida Turkiston davlat universitetiga aylantirildi. TDUning 20-yillardagi faoliyati butun murakkab ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy jarayonlar davriga to'g'ri keldi. Mazkur muassasa Markaziy Osiyodagi dastlabki oliy ta'lim muassasasigina bo'lib qolmay, bu davrdagi muhim ilmiy tadqiqot ishlari olib boruvchi asosiy markazlardan biriga aylandi.

Adabiyotlar tahlili. O'zR Milliy arxivining 338 fondida universitet tarixi bilan bog'liq hujjatlar o'rin olgan. Fond tarkibidagi 35,38, 187, 329-yig'majildlarda mazkur muassasaning XX asrning 20-yillaridagi faoliyatiga tegishli. Universitet tarkibidagi "Tarix-filologiya" fakulteti ham aynan mana shu davrda vujudga keltirilgan. O'lkadagi ilmiy jamiyat va muassasalar faoliyatiga doir hujjatlar tahlili shuni ko'rsatadiki,

XX asrning 20 yillari ikkinchi yarmiga qadar davlat tomonidan tashkiliy, moliyaviy va muammolar yo'nalishi jihatdan to'la tartibga solinmaganligi yaqqol ko'zga tashlanadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mavzuni tadqiq etishda qiyosiy va tizimli tahlil metodidan foydalanildi. Maqolada arxiv fondlari hujjatlari ilmiy adabiyotlar va davriy nashrlar materiallari qiyosiy tahlil qilindi, shuningdek, manbalar va olingan ma'lumotlar analitik metod orqali izohlab berildi.

Tahlil va natijalar. Birgina Turkiston davlat universitetining tarkibi va yo'nalishi 1918-1923 yillari davomida bir necha marta o'zgartirilgan. 1918 yilning 10 mayiga qadar universitet 5 ta fakultet ("Adabiyot-falsafa", "Ijtimoiy-iqtisodiy", "Qishloq xo'jaligi", "Tabiiy-matematika", "Texnika") faoliyat olib borgan. 1920 yilda "Adabiyot-falsafa" fakulteti "Tarix-filologiya" fakultetiga aylantirilgan. 1920 yilning kuziga kelib, "Tibbiyot", "Texnika", "Qishloq xo'jaligi", "Fizika-matematika", "Ijtimoiy-iqtisodiy", "Ishchi" hamda "Tarix-filologiya" fakultetlari tashkil etilgan[1].

Universitet Kengashining 1920 yilning 8 mart kungi yig'ilishidagi ma'lumotga ko'ra, "Tarix-filologiya" fakultetida 8 ta kafedra mavjud bo'lgan[2]. Ular qatorida "Musulmon Sharqi tarixi" hamda "Arab filologiyasi", "Psixologiya", "Davlat va huquq" kafedralari ham faoliyat olib borgan.

Tarix-filologiya fakulteti ikkita bo'lim (Tarix va filologiya)ga ega bo'lib, uning vazifasi 2-daraja maktablari uchun o'qituvchilar, shuningdek, ijtimoiy, tarixiy, filologiya sohasida mustaqil tadqiqotchilarni tayyorlashdan iborat bo'lgan.

1920 yilning yoz oyi oxirlari-kuz oylarida Tarix-filologiya fakulteti yig'ilishlarida asosan tashkiliy masalalar muhokama qilingan. Shu yili universitetning "Tarix-filologiya" fakultetining professor, o'qituvchi va assistentlari to'g'risida 8 banddan iborat Nizomi ishlab chiqilgan"[3].

1920 yil 26 iyun kuni universitet Kengashi yig'ilishida A.A. Semyonov tomonidan universitetning "Tarix-filologiya" fakulteti bo'yicha ma'ruzasi tinglangan. Yig'ilishda mazkur fakultetning tarix yo'nalishi bo'yicha "Rus tarixi" kafedrasiga A.V.Pankov hamda "Mahalliy etnografiya" kafedrasiga N.G. Mallitskiylar saylangan. Bundan tashqari, mazkur fakultetga Mumtoz filologiya, Qadimgi Sharq tarixi, madaniyati, arxeologiyasi va O'rta asrlar Sharq tarixi bo'yicha kafedralar tashkil etish uchun akademiklar V.V. Bartold hamda S.A. Jebelev kabi olimlarni taklif etish to'g'risidagi qaror ham tasdiqlangan[4].

20-yillarda "Tarix-filologiya" fakultetida akad. V.Bartold, prof.A.E.Shmidt, A.A.Semenov, M.G.Mallitskiy, M.S.Andreyev, A.V.Popov, L.V.Arasimovich, D.S. Gramenitskiy, N.V. Korenkov, R.F. Kulle, A.V.Pankov, E.A.Rjeshovskiy, A.V.Trapeznikov, L.V.Uspenskiy, I.S.Yanov, V.V.Bush, S.S.Bezobrazov, L.V.Xolostova-Buzobrazova, N.S.Selesh

V.N.Kun, N.S.Selesh va boshqa bir qancha yevropalik tarixchi mutaxassislar va milliy pedagogik va ilmiy xodimlar hamkorlikdagi faoliyati yo'lga qo'yilgan. Bu vaqtda universitet fakultetlarini harbiylashtirilishi jarayoni ham amalga oshirilgan. Shu munosabat bilan talabalarga o'tiladigan ma'ruza va amaliyotlar kechda olib borilgan". Kursning umumiy davomiyligi esa 3 yil etib belgilangan.

1920 yilning avgust oyida Vidman kutubxonasi, barcha akademik nashrlar, Arxeologiya komissiyasi, Arxeologiya xavaskorlar jamiyati yodgorliklari va nashrlari, "Qadimgi tarix" jamiyati jamiyatlaridan materiallar yig'ilgan, Tarix-filologiya fakultetining huquqiy holati masalasi muhokama qilingan, shuningdek, 2 ta (Mockva va Toshkentdagi birlashgan guruh fakultet sifatida tan olingan.

1920 yili fakultet talabalarining umumiy soni 248 tani, shundan 1 bosqichda 159, 2-bosqichda 89 tani, o'qituvchilari soni esa 28 tani, shundan 9 tasi professor, 44 tasi o'qituvchi, 2 ta assistent, 3 ta ma'ruzachini tashkil etgan[5].

Shu yilning avgust holatiga boshqa fakultetlar bilan solishtirganda professor-o'qituvchilar tarkibi quyidagi ko'rinishda bo'lgan[6].

Fakultetlar	Professorlar	O'qituvchi (ordinator) lar	Ilmiy xodim (tibbiyotda assistent)	Labor ant	Prepa rator	Jami
Qishloq xo'jaligi	8	21		2	2	
Fizika-matematika	20 (ishlab turgan 8)	39 (ishlab turgan 28)	4 (ishlab turgan 1)		4	67 (ishlab turgan 41)
Tarix-filologiya	7	16				23
Ijtimoiy-iqtisodiy	8 (o'qituvchilar bilan birga)		Assistent 5			17
Tibbiyot	11	9	9	10	4	49

Shu yilning sentabr oyida akad. V.Bartold raisligidagi Tarix-filologiya fakulteti yig'ilishida fakultet dekanini saylash masalasi muhokama qilingan. Ushbu lavozimga 3 kishi: A.E.Shmidt, V.V. Bartold, A.V. Popovlar nomzodi qo'yilgan bo'lib, eng ko'p ovoz to'plagan A.E.Shmidt fakultet dekanini lavozimi loyiq topilgan[7]. A.E.Shmidt 1920 yilning o'rtalaridan 1921 yilning o'rtalariga qadar "Tarix-filologiya fakulteti dekani va professori sifatida faoliyat yuritdi.

Universitetning Ijtimoiy-iqtisodiy fakulteti qoshida - A.E.Shmidt[10] rahbarligida Sotsiologiya, tarix, filologiya ilmiy jamiyati faoliyati ham yo'lga qo'yilgan bo'lib, "Ijtimoiy-iqtisodiy" va "Tarix-filologiya" fakultetlarining barcha o'qituvchilari mazkur jamiyat a'zolari sifatida kiritilgan. Fakultetning 1920 yil 22 oktabr kuni yig'ilishida mazkur ilmiy jamiyatining nizomini tasdiqlangan. Uning dastlabki yig'ilishlarda jamiyat kengashi Prezidiumi ham saylangan: kengash raisligiga (tashkil etilgan yili Brodskiy) prof. A.E. Shmidt, uning o'rinbosari prof. S.P. Pokrovskiy va kotib prof. V.V. Bush loyiq deb topilgan. Jamiyatning "Tarix" sho'basiga prof. S.S. Bezobrazov, "Falsafa" sho'basiga prof. L.V. Uspenskiy va "Iqtisodiyot" sho'basiga prof. G.N. Cherdanov saylangan. 1922 yil 10 martga qadar jamiyat tomonidan 20 ga yaqin yig'ilish o'tkazilgan. Jamiyat a'zolari tomonidan bir qancha ilmiy ishlar nashrga tayyorlangan[11].

Biroq ko'p o'tmay, SSSR Xalq nozirlari kengashining Rossiya universitetlari ijtimoiy fakultetlarini tashkil qilish rejasiga to'g'risida "gi qarori"[8]ga muvofiq, Rossiya universitetlarining Ijtimoiy fanlar Shundan so'ng, 1921 yilning 24 mayida bo'lib o'tgan Turkiston XMN xay'ati yig'ilishida universitetning Tarix-filologiya, Fizika-matematika va Temiryozov nomidagi Inpros (Maorif instituti) ham shu yilning 1 iyunidan yopilishi to'g'risida qaror qilingan[9].

Tarix-filologiya fakulteti yangidan tashkil etilgan Pedagogika fakultetining Gumanitar fanlar bo'limiga qo'shib yuborilgan. Bu bo'limga talabalar qabul qilishda mumtoz, sharq va yangi tillarni biluvchi hamda tul yerli aholi vakillaridan rus tilida insho yozishni talab qilingan. A.E.Shmidtning universitet boshqaruv majlisidagi maruzasidan so'ng Tarix va geografiya yo'nalishi qabulidan ushbu "sinovni" olib tashlashga kelishilgan. Bir vaqtning o'zida Turkiston Sharqshunoslik instituti rektori

sifatida ishlagan prof. A.Shmidt 1921 yilning o'rtalaridan o'z hoxshiga ko'ra dekanlik lavozimidan ozod etilib, uning taklifi bilan fakulteti dekani lavozimiga prof. V. Bush saylangan.

Shunday qilib, 20 yillarda universitet tarkibi ijtimoiy yo'nalishdagi fakultetlar tuzilishi bir necha marta o'zgartirilgan: 1921 yilning 28 avgustida Xarbiy fakultet qoshida vujudga keltirilgan Xarbiy-ilmiy jamiyat ham Turkfront inqilobiy xarbiy kengashi tarkibiga qo'shib yuborilgan. 1921-1922 yillarda mazkur jamiyat yig'ilishlarida harbiy-tarixiy mavzularda qator ilmiy ma'ruzalar tashkillashtirilgan. Biroq ko'p o'tmay, 1922 yilning 9 iyunida Turkfront buyrug'i bilan "Xarbiy" fakultet faoliyati ham tugatilgan. 1922 yilda "Fizika-matematika" bilan birga "Tarix-filologiya" fakultet ham yopilib, ularning o'rniga "Pedagogika" fakulteti tashkil etilgan. 1922/1923 o'quv yilida universitet tarkibi yana isloh qilingan. Tarix-filologiya fakultetining yopilishi bilan "Ijtimoiy-iqtisodiy" fakultet qoshidagi ilmiy jamiyat faoliyati ham deyarli to'xtab qolgan.

Universitetning Ishchi fakultetida ham "Ijtimoiy-iqtisodiyot" bo'limi bo'lib, bu yo'nalishda ikki yillik mashg'ulotlar tashkillashtirilgan. Jumladan, o'qishning 1-yili boshqa fanlar qatori "Zamonaviy Yevropa tarixi (Fransuz revolyutsiyasidan boshlab)", 2-yili «Xo'jalik turmush tarixi», "Rossiyaning XIX-XX asr tarixi", "Sotsial kommunizm tarixi (R.K.P dasturi va taktikasi)" kabi fanlar o'qitilgan[12]. Shuningdek, universitet qoshida alohida talabalar qo'mitasi (studkom), ilmiy to'garaklari ham faoliyat olib borgan. Ijtimoiy fanlar fakulteti qoshida ochilgan falsafa to'garagi ham sezilarli natijalarga erishgan[13].

Shu o'rinda universitetning bu davrdagi faoliyati o'lkadagi mavjud iqtisodiy qiyinchiliklar bilan borganligini ham alohida ta'kidlab o'tish lozim. Davlat tomonidan ajratilgan mablag'lar universitet harajatlari uchun deyarli yetishmas, professor-o'qituvchilar uchun beriladigan kam sonli moddiy yordam olish uchun qiyinchiliklar bilan bir qancha rasmiyatchiliklardan o'tib, shunda ham kam sonli eng yuqori toifadagi xodimlarga oziq-ovqat mahsulotlarini olish imkoniyatiga ega bo'lar edi. Turkiston olimlari turmushini yaxshilash bilan bog'liq chora- tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirishda, universitet kutubxona fondini zarur adabiyotlar

bilan to'ldirishda TDuning Tarix-filologiya fakulteti professor-o'qituvchilari alohida tashabbus ko'rsatgan[14].

Bu davrda o'lkada milliy tarixchi mutaxassis kadrlar ko'pchilikni tashkil qilmagan. Respublikada milliy tarixchi kadrlar bilan bog'liq muamolarni hal qilinishida Turkiston davlat universiteti hamda Turkiston Sharqshunoslik institutlari muhim o'rin tutganligini alohida ta'kidlash o'rinli. Jumladan, 1920 yilning oxirida birgina Turkiston davlat universitetining 5 ta fakultetida umumiy hisobda 2671 ta talaba ro'yxatga olingan bo'lsa, shundan 561 tasi "Tarix-filologiya" fakultetiga to'g'ri kelgan. Ushbu 561 ta talabaning 54 tasi erkak, 166 tasi ayollarni tashkil etgan. 1921 yilga kelib fakultet talabalarining umumiy soni 248 ta, shundan 1 bosqichda 159, 2-bosqichda 89 tani tashkil etgan. O'qituvchilari

soni 28 tani, shundan 9 tasi professor, o'qituvchi 44 ta, assistent 2 ta, 3 ta ma'ruzachini tashkil qilgan[15].

Oktabr inqilobiga qadar mavjud tarix ta'limi tizimi, unda faoliyat olib boruvchi ilmiy va pedagogik kadrlar hamda o'quvchi, talabalar ijtimoiy holati sovet hokimiyatining dastlabki yillaridayoq qaytadan ko'rib chiqilgan. 1918 yilning avgust oyidagi RSFSR XKS dekretida oliy o'quv yurtlariga birinchi navbatda so'zsiz proletariat va kambag'al dehqonlar kirishi kerak"[16]jigi ta'kidlandi. Turkistonda ham oliy o'quv muassasalarida ana shunday kadrlar tayyorlanishiga alohida e'tibor qaratildi. Quyidagi jadval orqali Turkiston davlat universitetining talabalarining ijtimoiy kelib chiqishiga ko'ra, 20-yillardan ishchi va dehqonlardan iborat yoshlarning soni ortib borganini ko'rishimiz mumkin:

№	Ijtimoiy kelib chiqishi	1921 й	1922 й	1923 й	%
1	Dehqon	419	642	900	33 %
2	Ishchi	379	553	304	29 %
3	Xizmatchi	95	215	787	29 %
4	Hunarmand	155	328	—	—
5	Mehnat ziyolilari	296	415	111	4 %
6	Boshqalar (harbiy, yer egasi, ruhoniy, ishlab chiqarish korxonalari egalari va h)	740	809	118	4,3 %

Talabalarining partiyaviyligiga kelsak, 1921 yilda partiya a'zo talabalar 7,7 %, partiyasizlar 92,2 % (1920 kishi)ni tashkil qilgan bo'lsa, 1923 yilda partiya a'zo talabalar 33 %, partiyasizlar esa 66,5 % (1808 kishi)ni tashkil qilgan. Ularning milliy tarkibi ham turlicha bo'lgan. Biroq, 1920 yillar boshlarida universitet talabalarining ko'pchiligini ruslar tashkil qilganini ham alohida aytib o'tish kerak.

Hujjatlar orqali keyingi yillarda mahalliy millat vakillarini bir oz ko'paytish mumkin. 1921 yilda ruslar 1.336tani (64 %), o'zbeklar 12 tani tashkil qilgan. 1922 yilda esa ruslar 2074, o'zbeklar 96 kishini, 1923 yilda ruslar 1650, o'zbeklar esa 124 tani tashkil qilgan[17].

1920-1921 o'quv yilida Tarix-filologiya fakultetida "Falsafa", "Sotsiologiya", "Ijtimoiy-iqtisodiy bilimlar tarixi", "Islomshunoslik", "Eron filologiyasi", "Slavyanshunoslik", "Siyosiy iqtisodiyot", "Xo'jalik turmush tarixi", "Huquq nazariyasi", "Etnografiya", "Umumiy tarix", "Qadimgi sharq tarixi" va "Fransiya inqilobi tarixi", "O'rta asrlar tarixi", "Rossiya tarixi" "Umumiy kurs", "Massonchilik va dekabrizm", "Madaniyat", "Rossiyada yer egaligi tarixi", "Sobiq Volga va Qozon podshohligi xalqlarining tarixi-etnologiyasi", "Rossiyaning qadimgi tarixi", "Rossiya ijtimoiy tarixi", "Tarix metodologiyasi", "Din tarixi" kabi fanlardan ma'ruza va amaliy mashg'ulotlar olib borilgan.

Fakultetda shuningdek, "Arab tarixiy yodgorliklari va jo'rofiy adabiyotlarni o'qish", "Islomshunoslik" "Qur'onni o'qish va tushuntirish", "Islomshunoslikka kirish va musulmon huquqi tarixi", "Asl nusxadagi musulmon ilohiyot-fikhiy (huquqiy) yodgorliklarni o'qish", "Rossiyada yer egaligi (Jamiyat turmush tarzi tarixi bilan bog'liq masalalar bilan)", "Yangi tarixning umumiy kursi", "G'arbiy Yevropa tarixi", "Fransuz inqilobi tarixi", Tokvilning "Eski tartiblar va inqilob" hamda "Qadimgi Sharq tarixi" fanlaridan ma'ruza va seminar mashg'ulotlari olib borilgan. Ushbu o'quv dasturidan ko'rinib turibdiki, fakultetda o'qitilgan tarix yo'nalishidagi darslarning ko'p qismi Rossiya tarixi uchun ajratilgan.

Turkistonlik milliy ziyolilar bu kabi holatlarga alohida e'tibor qaratganini milliy matbuot sahifalarida, Maorif nozirligi ilmiy kengashi yig'ilishlaridagi Turkiston tarixi, darsliklari yaratish bilan bog'liq masalalarni ko'p bora muhokama qilinganligidan[18]. ham ko'rishimiz mumkin.

TDU tarixchi, arxeolog va etnograflari nafaqat tarix fan bilan bog'liq faoliyatga, balki xalq xo'jaligining barcha sohalarida mavjud ilmiy ishlarga ham jalb qilingan. Misol uchun, Turkiston Xalq nozirliari kengashi qoshidagi Turkiston Iqtisodiy Kengash

(TES) faoliyatida ham mahalliy ilmiy kuchlar qatnashishi belgilab qo'yilgan. Iqtisodiy kengashning sharqshunoslik yo'nalishi bo'yicha maslahat ishida, XKSning "Ilmiy maslahat" bo'limi ishida, Turkiston komissarliklarining turli topshiriqlarini bajarishda, TDU professor-o'qituvchilari faol ishtirok etgan. Bu davrda shuningdek, ittifoq markazida bo'lgani kabi Turkistonda ham o'lkashunoslik ishlari alohida e'tibor qaratilgan[19].

1923 yilning 17 iyulida Rudzutak raisligidagi maxsus yig'ilishda TDU O'rta Osiyo davlat universitetiga aylantirildi. 1924 yilgi O'rta Osiyoni milliy chegaralanishidan so'ng esa tarixiy fanlar O'ODuning Ijtimoiy fanlar fakulteti tarkibida faoliyatini davom ettirgan.

Bu vaqtga kelib universitetga o'qishga hujjat topshirgan talabalar soni juda ko'pchilikni tashkil etgan. Shuning uchun ularning 1371 tasining nomzodini rad qilishga to'g'ri kelgan bo'lsa, shu o'quv yilida "Sharqshunoslik" fakulteti, "Adabiy-badiiy", "Huquq" bo'limining yopilishi va Texnika fakultetining qaytadan tashkil qilinishi munosabati bilan talabalar soni birmuncha kamaygan.

Bu davrda milliy mutaxassis kadrlarga bo'lgan ehtiyojdan kelib chiqib, respublikada maxsus o'qituvchilar kurslari ham tashkil etilgan. Bu boradagi chora-tadbirlar orqali o'lka maorifi uchun ko'plab kadrlar tayyorlangan.

Xulosa va takliflar. Umuman olganda, TDU tarixchilarining 20-yillardagi faoliyati murakkab ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy o'zgarishlar va g'oyaviy qarama-qarshiliklar davriga to'g'ri keldi. 1920-1923 yillar davomida mazkur muassasa tarkibida faoliyat olib borgan Tarix-filologiya fakulteti jamoasi - milliy ziyolilar va markazdan yuborilgan professor-o'qituvchilarning hamkorlikdagi sa'i-harakatlari bilan nafaqat respublika balki, butun Markaziy Osiyo respublikalari uchun mutaxassis tarixchi pedagog va ilmiy kadrlar yetishtirish ishida sezilarli yutuqlar qo'lga kiritildi. Bu davrda ijod va fikr erkinligi, sovet hokimiyatining ziyolilarga bo'lgan munosabati, o'qitiladigan tarixiy fanlarga qo'yilgan mafkuraviy va siyosiy talablarning o'ta qat'iylashmaganligi kuzatiladi. Biroq yil sayin birtomonlama va siyosiydashgan qarashlar shakllana bordi, ijtimoiy fanlar davlat buyurmasini bajaruvchi, targ'ibot quroli vazifasini o'tay boshladi. Ushbu ta'lim dargohining vujudga kelishi va rivojiga o'ziga xos xissa qo'shgan ziyolilarning ko'pchiligi sovet hokimiyatining qatag'onlik siyosati qurboniga aylandi. Biroq ular tomonidan kelajak avlodlarga qoldirilgan meros, bu dargohdan yetishib chiqqan ilmiy-pedagogik kadrlar O'zbekiston Milliy universiteti tarixida muhim iz qoldirdi.

ADABIYOTLAR

1. O'zR MA. R-34 – fond 1-ro'yxat. 438-yig'ma jild. 29-varaq.
2. O'zR MA. 368-fond. 1-ro'yxat. 39-yig'majild. 15 ob-varaq.
3. O'zR MA. R-368. 1-ro'yxat. 35-yig'majild. 77-varaq.
4. O'zR MA. 368-fond. 1-ro'yxat. 39-yig'majild. 34-varaq.
5. O'zR MA. R.368-fond. 1-ro'yxat. 41-yig'majild. 1 ob-varaq.

6. O'zR MA. R - 368-fond. 1-ro'yxat. 36-yig'majild. 65-varaq.
7. O'zR MA. R.368-fond. 1-ro'yxat. 41-yig'majild. 3-varaq.
8. Постановление СНКов о плане организации факультетов общественных наук Российских университетов. Qarang: O'zR MA. R.368-fond. 1-ro'yxat. 41-yig'majild. 149-varaq.
9. O'zR MA. R.368-fond. 1-ro'yxat. 38-yig'majild. 32-varaq.
10. Беккин, Р. И. А. Э. Шмидт. Биография, научная переписка, избранные труды, библиография : - Москва : Садра, 2018. - 527 с.
11. O'zR MA. R-34-fond. 1-ro'yxt. 1187-yig'ma jild. 114-varaq.
12. O'zR MA. R.34-fond.1-ro'yxat.1186-yig'majild. 26-27-varaqlar.
13. O'zR MA. R – 368-fond. 1-ro'yxat. 189-yig'majild. 95-varaq.
14. O'zR MA. R.34-fond.1-ro'yxat.620-yig'majild. 42-varaq.
15. O'zR MA. R.34-fond.1-ro'yxat.1186-yig'majild. 50-53-varaqlar.
16. Dekret Sovet narodnix komissarov RSFSR «O pravilax priyoma v visshiyе uchebniye zavedeniya ot 2 avgusta 1918 goda».Qarang:Lenin V.I. Polnoye sobr. soch. T.37 // docs / historyrussia.org/nodes / 123
17. O'z MA. R -368-fond. 1-ro'yxat. 189-yig'majild. 30-varaq.
18. Rahimiy Sh. O'zgarishdan ilgani o'lkani tanish // Qizil O'zbekiston. 1924, 29 dekabr.: Sulaymon X. Turkiston tarixi // Turkiston. 1924; "Laziz". Turkiston tarixi kerak // Turkiston. 1924. 10 oktabr va boshq.
19. O'z MA. R - 25-fond. 1-ro'yxat. 675-yig'majild. 9-varaq.